

Kruisheggen

Herwaardering van een oude techniek

Dieren in of juist buiten erf, akker of tuin houden is een oud probleem. Daarvoor was een dichte gevlochten haag een veel gebruikte oplossing. De techniek van het heggenvlechten is aan een comeback bezig. Tegenwoordig is een schutting de meest gebruikte manier om de buitenwereld op afstand te houden. In plaats daarvan kun je ook denken aan een kruisheg.

Het heggenvlechten wordt op veel plekken in de wereld toegepast. In onze tijd, waarin al veel oude heggen verdwenen zijn, is het erg lastig om te achterhalen welke technieken waar precies werden gebruikt. Er waren veel regionale verschillen in gebruikte soorten en vlechtwijze. Ook in Nederland zijn veel heggen verdwenen; deels door vervanging met prikkeldraad en deels door de ruilverkavelingen. Van de 200.000 kilometer heg die er een eeuw geleden was, is nu nog maar zo'n 30 procent over. Inmid-

Tekst en foto's: Pieter Jansma

Een nieuwe, gelegde heg met staken en binders in Almere

Bij een gelegde heg blijven de sporen van het inkappen zichtbaar

dels zijn heggen en het heggenvlechten weer in opmars en is er zelfs jaarlijks een Nederlands kampioenschap heggenvlechten. Door heel Nederland worden weer heggen geplant, gelegd en gevlochten.

Leggen en vlechten

Bij het heggenleggen worden de stammen van het plantmateriaal ingekapt en platgelegd. Het leggen wordt veel in Engeland gedaan, in uiteenlopende stijlen, afgestemd op de locatie en het gebruik. Deze techniek wordt nu ook veel in

Nederland toegepast, zoals in de Maasheggen bij Boxmeer. Onderzoek naar oude vlechthegrestanten lijkt echter aan te tonen dat in Nederland meer werd gevlochten. Dit vlechten wordt gedaan met jonger hout. Met zo weinig mogelijk gebruik van gereedschap worden takken gebogen of geknakt en ineen gevlochten. Het doel van heggenvlechten is telkens om een dichte heg te maken, die vee of wilde dieren tegenhoudt. Tegenwoordig telt de hoge ecologische waarde van vlechtheggen ook sterk mee.

Mijn fascinatie

Toen ik een jaar of tien geleden via Jef Gielen in contact kwam met de wereld van de vlechtheggen was ik meteen overtuigd van de meerwaarde voor het landschap. Wel had ik vraagtekens bij de toepasbaarheid in particuliere tuinen. Om een kerende heg te leggen of te vlechten moet de heg namelijk al snel zo'n zeven jaar groeien voor je eindelijk kunt beginnen. Dat is niet iets waar je de buren een plezier mee doet... Toch leek me dit geschikt om bijvoorbeeld honden, kippen of

Een kruisheg biedt veel nestelgelegenheid, getuige dit gebruikte nestje

Tijdens een workshop wordt een kruisheg geplant en gekruist

kleine kinderen op een natuurlijke manier binnen of buiten de tuin te houden. Na enig zoekwerk in Georg Müller's monumentale boeken 'Europa's Feldeinfriedungen' stuitte ik op kruisheggen. Deze vlechtstijl werd met name in Vlaanderen en zuidelijk Nederland, maar ook in Duitsland en Frankrijk toegepast. Een kruisheg heeft een fraai uiterlijk en functioneert meteen vanaf de aanplant als afscheiding, waardoor het ook geschikt is voor tuinen. Uit historisch fotomateriaal blijkt dat kruisheggen veel rondom erven, kerken en kerkhoven werden toegepast. In verhouding waren het dure heggen maar zeer effectief, ook op de langere termijn.

Werkwijze

Een kruisheg maak je door de individuele planten kruisend te vlechten zodat er een ruitpatroon ontstaat.

Op deze camping dient de kruisheg als afscheiding van de speelplek voor de kleintjes

Zo ontstaat vanaf het begin een dicht raster. Na verloop van tijd wordt de kruisheg alleen maar sterker.

Als je een kruisheg wilt maken zijn er vooraf verschillende zaken om rekening mee te houden:

- Een groot voordeel van een kruisheg is dat je de heg al kunt kruisen op het moment van aanplant, mits het plantgoed

voldoende lang is. Anders is het beter om het plantgoed eerst een paar jaar te laten groeien voor je gaat kruisen. Normaal gesproken wordt bosplantsoen geleverd in lengtes variërend van ca. 60 - 120 cm. Dat is eigenlijk te kort om al mee te vlechten. De grotere maat bosplantsoen van 120-150 cm is wel geschikt om mee te vlechten, daarmee krijg je een kruisheg met een hoogte tussen 70 en 120 centimeter, afhankelijk van de hoek waarin je vlecht, meestal tussen 45 en 60 graden.

- De soortkeuze is ook van belang. Voor een kruisheg is een gemengde haag geen goed idee.

Jan Mankes, Uitzicht uit het Atelier te Eerbeek, met op de voorgrond een gevlochten heg

Gezocht: historische heggen

Veel heggen zijn verdwenen of verwaarloosd. Daarom is het lastig om te onderzoeken welke vlechtwijze in het verleden werd toegepast. Zo is er bijvoorbeeld een discussie over de Maasheggen. Wetenschappers hebben daar geen oudere gelegde heggen teruggevonden, maar oude vlechters in het gebied zeggen dat ze de gelegde techniek van hun ouders/grootouders hebben geleerd. Als er lezers zijn die historische heggen of hegrestanten in hun regio kennen, horen we het graag. Hetzelfde geldt voor afbeeldingen van vlechtheggen op oude landschapsschilderijen. (mail naar: post@studiohabitats.nl, liefst met foto en locatie)

De vergroeide planten zorgen voor een steeds steviger heg

'Wokkelstructuur' van de ingedraaide en gevlochten bovenkant

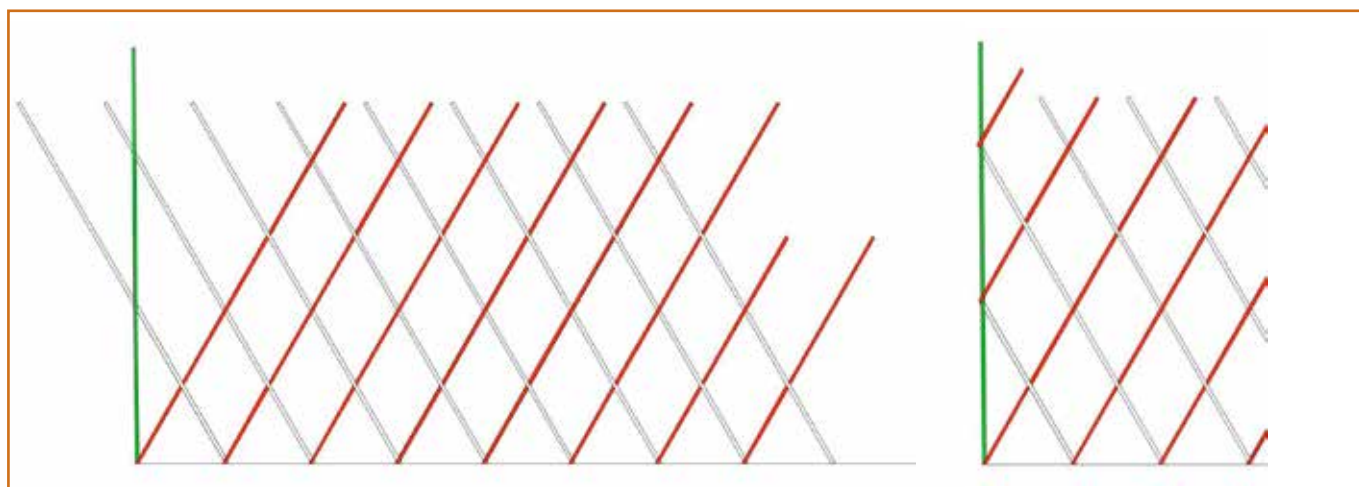
Uiteindelijk wil je dat de heg samengroeit waarbij de sapstromen van verschillende individuele boompjes in elkaar overgaan. Het beste is dan ook om met één soort te werken. Gele kornoelje wordt veel genoemd voor kruisheggen evenals beuk, meidoorn en haagbeuk. Zelf heb ik ook goede ervaringen met hazelaar en linde. In principe kun je met de meeste soorten wel vlechten zolang ze goed reageren op snoei. Bij hazelaar en liguster heb je goede vlechteigenschappen want het hout is flexibel en als bosplantsoen al mooi op lengte. Wel heb je er meer knipwerk aan

als je het zichtbare rasterpatroon in de winter belangrijk vindt, omdat hazelaar en liguster aan de onderkant uitlopen. De hagen worden door het invlechten wel goed dicht.

- Bij aanplant houd ik meestal zo'n 20 tot 30 centimeter plantafstand aan en plant ik het plantsoen liefst in tweetallen. Om een regelmatig ruitpatroon te krijgen, is het belangrijk om bij aanplant de afstand mooi gelijk te houden. Je kunt de plantafstand bepalen door even wat planten in de sleuf te zetten en te kijken welke hoek je het mooist vindt.
- Als je vervolgens gaat kruisen,

zul je iets willen gebruiken om het ruitpatroon dat je wilt vlechten in eerste instantie bijeen te houden. Bindbuis is hiervoor geschikt, maar een duurzamer keuze is henneptouw.

- De eerste stap van het vlechten zelf is het vrijknippen van de stammetjes zodat je allemaal rechte stammetjes krijgt, zonder zijtakken. Als je begint met vlechten houd je het buitenste boompje eerst buitenspel. Vervolgens vind ik het zelf het handigste om eerst over de hele lengte de onderste ruit te kruisen door steeds op dezelfde manier de stammetjes achter elkaar langs te

Schematische weergave van het vlechten (III. Pieter Jansma)

Afbeelding 1: de stammetjes worden gekruist en vastgebonden waar ze kruisen

Afbeelding 2: Op de hoek worden de takken teruggevlochten de heg in

Dit restant van een beukenkruisheg maakt deel uit van een 35km lange afscheiding rondom het Reichswald. Dit was jachtterrein van de Pruisische adel. Wanneer de wildwal waarop deze heg staat is aangelegd is niet bekend, maar in 1669 is eraan gewerkt, getuige kaartmateriaal uit die tijd.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft de heg en wal veel schade opgelopen. Vanaf september '44 tot en met februari '45 lag hier het front. Nadien zijn geen reparaties meer uitgevoerd, wel worden de beuken soms teruggezet zoals ook te zien is op de foto.

– Informatie en foto: Jef Gielen –

steken en vast te binden waar ze kruisen (zie afbeelding 1). Zorg er meteen voor dat de ruiten mooi gelijk zijn. Voor de tweede laag doe je ditzelfde waarbij je nu voorlangs gaat waar je eerder achterlangs ging en andersom. Oftewel, je wilt dat het geheel zichzelf vast gaat klemmen. Ook hier bind je de ruiten weer vast. Dit zet je door tot je op de juiste hoogte bent voor de afwerking. Bij het buitenste boompje draai je het uitstekende deel om de stam heen terug de vlechthege in (afbeelding 2).

- Als je de heg hoger wilt hebben, kun je de afwerking eerst achterwege laten. Pas als deze op hoogte is, volgt de afwerking. Vaak wordt de kruisheg aan de bovenkant geschoren. Voor de ecologische waarde en voor het beeld vind ik het zelf mooier om de bovenkant in te draaien en te vlechten zodat je als het ware een 'wokkelstructuur' krijgt.

Beheer

Van oudsher worden de hagen één of twee keer per jaar geschoren, in augustus en in de wintermaanden. Als de esthetiek zwaarder telt, knip

je jaarlijks het ruitpatroon vrij zodat het een mooi winterbeeld oplevert. Alle takken die het ruitenpatroon verstoren, knip je in eerste instantie weg. Als de kerende functie echter zwaarder telt, is het verstandig om de heg wat dichter te laten. Qua ecologische waarde is me opgevallen dat vogels sneller nesten maken in kruisheggen, misschien vanwege de extra steun en de hoek van de stammetjes? Als je echter jaarlijks het rasterpatroon van de kruisheg vrijknijpt, zal de ecologische waarde wat minder zijn.

Diversiteit

Nu er in de lage landen weer actie- ver met heggen en heggenvlechten wordt omgegaan, is het ook leuk dat er meer geëxperimenteerd wordt met allerlei vlechtmethoden. Inmiddels zijn in de regio zuidoost Friesland diverse kruisheggen geplant en gekruist. Ik hoop dat we hier de komende jaren weer meer van gaan zien in het landschap én in tuinen.

Meer informatie

Müller G. Europa's Feldeinfriedungen Band 1-2. Schorndorf. Rösler-Druck.

Roeleveld L., Zwaenepoel A., Cuvelier D., Ceelen P. Heggenvlechten en Haagleiden in Nederland en Vlaanderen: achtergronden en hand- leiding. Maarn. Stichting Heg en Landschap.

2011. Gielen J. Handleiding heggen- vlechten. Uitgave in eigen beheer. www.jefgielen.nl

2022. Rijdsdijk K.F. Heg: Een behaag- lijk landschap voor mens en natuur. Gorredijk. Uitgeverij Noordboek.

websites

www.hegenlandschap.nl

www.maasheggenunesco.com

<https://hoopheggen.nl>

Pieter Jansma is tuinontwerper en houdt zich met name bezig met ecologische tuinen, kleinschalige natuurontwikkeling en kruidenrijke graslanden. Ook is hij docent van de Opleiding Ecologisch Hovenier. www.studiohabitats.nl